

Gradace = stupňování významu: a) klimax (účinek se zesiluje) „Pochod, útok, vítězství ...

b) antiklimax (účinek se zeslabuje): rozpadá se, rozplývá se, mizí...

Mezi figury patří i odchylky od větné stavby - viz mluvnice (anakolut, zeugma, elipsa, apoziopse).

Inverze = obrácený pořádek slov. Autoři tak dosahují iluze dávné atmosféry, např. „Za panování knížete Václava svatého Praha od Vyšehradu lesem byla oddělena.“

Syntaktický paralelismus – opakování téže syntaktické konstrukce, např. vedlejší věty.

Toman a Lesní panna: Jiskra padla pod koníčkem,
sestra volá za bratříčkem...

→ podmět, přísudek, objekt

Figury řečnické: apostrofa, řečnická otázka, pleonasmus, tautologie.

Apostrofa = básnické oslovení neživé nebo nepřítomné osoby, např.: „Čechy krásné, Čechy mé, obraze rámu prastarého.“

Řečnická otázka – nevyžaduje odpověď, např. Bezruč: „Kdo na moje místo, kdo zvedne můj štít?“

Pleonasmus = vyjádření skutečnosti, která je již zřejmá z kontextu, např. Nasadil si klobouk na hlavu., po modrém blankytu.

Tautologie = rozvedení téhož sdělení synonymními výrazy: „Věčně a navždy.“

Grafické prostředky

Estetické působení jazyka v psané podobě: verš, sloka, typy písma, interpunkce. Kaligramy = básně obrazy.

Akrostich = báseň, v níž začáteční nebo koncová písmena/slabiky vytvoří (svisle) slovo/větu, nejčastěji jméno člověka, kterému je báseň věnována

2. Téma

První informaci, kterou autor čtenáři podává, je **titul**.

Incipit = první slova konkrétního textu, někdy je totožný s názvem díla (především u rukopisů).

Dedikace = věnování, v čele knihy.

Motto – před začátkem vlastního textu, citát nebo výrok, určuje charakter následujícího textu.

Autor = tvůrce. **Anonym** (dílo neznámého autora). **Pseudonym** (krycí jméno autora, pod nímž zveřejňuje své dílo z různých důvodů, např. Karolína Světlá). **Autorská šifra** (např. Nerudovy fejetony byly v novinách označovány Δ).

K základním tematickým složkám patří: námět, téma, motiv, děj, postava, autorský postoj.

Námět = reálná či fiktivní skutečnost, která je základem lit. díla, např. boj husitů proti křižákům, faustovská látka – objevuje se u více autorů. Námětem může být i jiné um. dílo, např. někdo napíše básně na motivy obrazů, na literární náměty vznikají parodie, adaptace.

Motiv – je nejmenší složka tématu schopná utvořit obraz (viz báseň Hora Říp od Seiferta)

Téma – je ústřední myšlenkou díla. V průběhu četby si uvědomujeme dílčí témata, ale hlavní téma můžeme pojmenovat až po přečtení celého textu. Někdy se téma definuje jako souhrn jednotlivých motivů nebo jako zajímavě zpracovaný námět.

Děj = vše, co se odehrává (epika, drama). Děj hlavní, vedlejší.

Čas: a) **chronologický** – autor dodržuje časovou posloupnost

b) **retrospektivní** – návrat do minulosti

Prostředí = vnější svět, který obklopuje postavu a v němž se rozvíjí děj.

Hlavní úlohu při rozvíjení děje hrají **postavy** = osoby (jednou z nich může být i vypravěč), personifikovaná zvířata, rostliny, abstraktní pojmy (dobro, zlo, pýcha), nadpřirozené bytosti. Hlavní, vedlejší. Kladné, záporné. Titulní postava – často je uvedena v titulu, např. Vančura: Pekař Jan Marhoul.

Individualizace = zobrazení konkrétního jedinečného charakteru x **typizace** = zobecnění, autor vytváří postavu tak, aby čtenář podle její charakteristiky a zobrazeného životního stylu poznal, do jaké sociální vrstvy a věkové kategorie patří. Literární postava, která vlastnosti celé skupiny podobných postav shrnuje do sebe, se nazývá **literární typ**, tzn. na jednotlivém je zobrazeno obecné. Othello = žárlivec, Harpagon = lakomec. Typizaci využívají realisté. Literárním typem je např. většina známých Jirákových postav (F. L. Věk, pan Roubínek i studenti z Filozofské historie), Tom z Dobrodružství Toma Sawyera.

Vypravěč = mluvčí epického, popř. i dramatického díla, obvykle se ztotožňuje s autorem (užívá minulý čas), někdy s některou postavou (užití přímé řeči). Lyrický subjekt = mluvčí básnického díla.

Způsob vyprávění: a) **er-forma** = objektivní vypravěč, 3. osoba.

b) **ich-forma** = subjektivní vypravěč, 1. osoba.

Druhy řeči: a) **monolog** – nepřerušovaná promluva jedné osoby, samomluva (**vnitřní monolog** zachycuje myšlenky a city postavy v určitém okamžiku).

b) **dialog** – rozhovor dvou a více osob.